

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἄνθρωπος καθὼς λογικὸν ὄν δὲν ἀρκεῖται εἰς μόνην τὴν παρατήρησιν τῶν ἀπλῶν γεγονότων, τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων, ἀλλ' ὠθεῖται ὡς ὑπὸ ἀναταμάχου ἀνάγκης εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐσωτερικῶν λόγων καὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἐμφανείας των. Ἀπαξ δὲ εἰσελθὼν εἰς τὸ νέον τοῦτο στάδιον τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ζητήσεως, δὲν ἐπαναπαύεται, δὲν ἐφιστᾷ τὴν πορείαν του εἰμὴ ἀφοῦ διαδράμη τὴν ὅλην σειρὰν τῶν αἰτιῶν καὶ αἰτιατῶν, εἰμὴ ἀφοῦ προβῆ μέχρι αὐτῶν τῶν πρώτων αἰτιῶν καὶ ἀρχῶν τῶν ὄντων, μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῶν τῶν ἀρχικῶν νόμων τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἱεροφάντης καὶ ὁ διερμηνευτῆς τῶν μυστηρίων τῆς τε αἰσθητικῆς καὶ ὑπεραισθητικῆς ὑπάρξεως.

Ἡ γνῶσις λοιπὸν αὕτη τῶν ἀρχικῶν νόμων τοῦ πνεύματος καλεῖται Φιλοσοφία, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ καθόλου ἐπιστήμη, ὡς ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν, διότι δὲν ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἔρευναν ἐμπειρικοῦ τινος ἀντικειμένου, ὡς π.χ. αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἢ ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, δὲν ὀρμᾶται ἐκ τινων ἀναποδείκτων προϋποθέσεων, ἀλλ' ἀνυψουμένη εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐνδομύχους καὶ ἀκροτάτους λόγους τῶν ὄντων, οὓς ἀνευρίσκει ἐνοπτριζομένους ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, ὑποβάλλει εἰς τὴν βάσανόν της καὶ ἀνελίττει τὰς ἐννοίας ἐκείνας, αἵτινες ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις προταττόμεναι ὡς ἀρχαὶ λαμβάνονται ὡς προϋποθέσεις ἀναπόδεικτοι, ὡς λήμματα, οἵα αἱ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς οὐσίας καὶ τοῦ φαινομένου, τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, τοῦ καλοῦ, τοῦ δικαίου, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς ἐλευθερίας, τοῦ κόσμου καὶ τῆς θεότητος, κτλ.

Ἀλλ' ἡ φιλοσοφία, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπιστήμη, ἔχει τὴν ἐν χρόνῳ ἀνάπτυξιν της, ἥτοι τὴν ἱστορίαν της, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἔγκειται ὁλόκληρος εἰς τὴν ἱστορίαν της καὶ μετὰ ταύτης συνταυτίζεται· διότι ἐκάστη φιλοσοφία, ἕκαστον μέγα φιλοσοφικὸν σύστημα εἶναι ἢ ἔκφρασις τῆς συνειδήσεως ὠρισμένης τινὸς ἐποχῆς, συνειδήσεως ἥτις ἀναλόγως τῆς γενικῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος ἐμμόνως ἀλλοιοῦται, προοδεύει καὶ πλουτίζεται. Καθὼς λοιπὸν ὁ σύμπας βίος τῆς ἀνθρω-

πόπητος ὑπόκειται εἰς τὸν νόμον τῆς προόδου καὶ τελειοποιήσεως, καὶ διατρέχει διαφόρους στιγμὰς ἀναπτύξεως, ὡσαύτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, ἐφ' ὅσον ἕκαστον ἀληθὲς σύστημα ἀντανακλᾷ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, τὸ ἀνάγει εἰς τὰς ἀπλουστέραις μορφᾶς του, καὶ δίδει λόγον τῶν ποικίλων αὐτοῦ φάσεων, τῶν διαφορῶν σφαιρῶν τῆς ἐνεργείας του καὶ ἐξωτερικεύσεως, οἷα εἰσὶν ἡ θρησκεία, τὸ Κράτος καὶ ἡ Καλλιτεχνία· ἐφ' ὅσον ἕκαστον σύστημα βαῖνον παραλλήλως πρὸς τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν τείνει ὅπως ἀνεύρη τὸν ὑπ' αὐτὸν διαλανθάνοντα νοῦν καὶ ὅπως φέρον τὴν δᾶδα τοῦ λόγου ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων καὶ φαινομένων μετατρέψη αὐτὰ εἰς ἀπλᾶ νοήματα καὶ ὑποβάλλη τὰ πάντα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης καὶ τῆς πεφωτισμένης συνειδήσεως.

Ἄλλ' εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας παρίσταται τοσαύτη γονιμότης φιλοσοφικοῦ πνεύματος, τοσαύτη ποικιλία φιλοσοφικῶν συστημάτων συμπορευομένων ἐν πλήρει εὐρυθμίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἀναδείκνυται τὸ πνεῦμα γοργότερον καὶ δραστικώτερον περὶ τὴν εὔρεσιν τῆς ἐπιλύσεως τῶν μεταφυσικῶν καὶ ἠθικῶν προβλημάτων ἢ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν· διότι ἡ ἑλληνικὴ ἀριστόνοια ἥτις πρώτη ἀνήγειρε τὸ πολιτειακὸν οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν ἀκραδάντων θεμελίων τῆς αὐτονομίας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως, ἥτις πρώτη συνέλαβε καὶ ἐπραγματίωσεν ἀνεφίκτως διὰ τῶν καλλιτεχνικῶν προτύπων τὸ ἰδανικὸν τῆς καλλονῆς, τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς χάριτος, ἥτις πρώτη ἐπενόησε, προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐπιστημῶν ἐκείνων καὶ τεχνῶν αἵτινες συντείνουσι πρὸς ἐξευγενισμόν καὶ ἐκπολίτευσιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἔμελλεν ἐπανακάμπτουσα εἰς ἑαυτὴν διὰ τοῦ διορατικοῦ της βλέμματος νὰ εἰσδύσῃ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μυχαιτάτας πτυχὰς τοῦ πνεύματος καὶ τρώγουσα ἐκ τοῦ ξύλου τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως ν' ἀποκαλύψῃ κοινὸν κόσμον πρῶτην ἄβυσσον καὶ ἀπροσπέλαστον, τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, τῶν δυνάμεων καὶ τῶν νόμων των, ὅστις εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὑπόστασις τῆς ὄρατῆς καὶ φαινομένης πραγματικότητος.

Τὴν ἱστορίαν λοιπὸν ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ἐπιχειροῦντες καὶ ἡμεῖς ἤδη νὰ σκιαγραφήσωμεν, ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν εἰσαγωγικῶς τὰς σκέψεις ἐκείνας ἐξ ὧν ἠρμώμενοι ὠδηγήθημεν εἰς τὴν σχεδίασιν αὐτῆς καὶ σύνταξιν.

Πρώτιστον ὅθεν καὶ κύριον ἡμῶν μέλημα ἐγένετο ὅπως διεξέλθωμεν ἐν ἕκαστον τῶν διαδοχικῶν συστημάτων τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ἀπροκατάληπτοι καὶ γεγυμνωμένοι πάσης ἀποκλειστικῆς θεωρίας· διότι ὁ διερευνῶν οἰαδήποτε ἱστορικὰ γεγονότα εἴτε πολιτικὰ εἴτε ἠθικά, εἴτε πράξεις εἴτε διανοήματα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἰδίων αὐτοῦ δοξασιῶν καὶ κατὰ τὰς ἐπόψεις τοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ του ὅπως

δήποτε προδιατυπωθέντος συστήματος τρέχει κίνδυνον να μὴ τὰ παριστάνη καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ των, να μὴ ἀφοσιῶται ὁλοσχερῶς εἰς τὴν καθαρὰν καὶ πιστὴν τῶν πραγμάτων ἀπεικόνισιν, ἀλλὰ ν' ἀναμιγνύη μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ ἀντικειμένου τὰς ὑποκειμενικὰς αὐτοῦ θεωρίας καὶ κρίσεις, καὶ ἐν εἴδει Προκρούστου να διατρεβλοῖ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ μορφήν καὶ μέγεθος, ἀπεκδεχόμενος ἢ ἀποδοκιμάζων πᾶν εἴτι συνάδει ἢ ἀντιφάσκει πρὸς τὰς ἐκ τῶν προτέρων σχηματισθείσας προκαταλήψεις του. Οὕτω π.χ. ὁ ὑλόφρων, ὁ θιασώτης τοῦ αἰσθητισμοῦ ἀσπάζεται μὲν τὰς κοσμογονικὰς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου ἢ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἐπικούρου, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ κανόνι χρώμενος καὶ πρὸς διαστάθμευσιν τῆς αὐστηρᾶς Διαλεκτικῆς ἢ τῶν ὑπερβολικῶν ἐννοιῶν τοῦ Πλάτωνος οὐδὲως διστάζει ὅπως ἐπενέγκῃ κατ' αὐτοῦ ψῆφον μέλαιναν καταδικάζων αὐτὸν ὡς μεταρσιολεσχοῦντα καὶ ὄνειρώττοντα· ἀπεναντίας δὲ ὁ Πνευματολόγος καὶ ὁ ἐν τῇ θεᾷ τῶν ἰδεῶν ἐπιτερούμενος οἰκτεῖρει ὁρῶν πολλάκις τὸν Ἀριστοτέλη ἐγκύπτοντα εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἢ τὴν ἀνάλυσιν ἐμπειρικῶν γεγονότων. Ἄλλ' ἡμεῖς εἰ καὶ ἀφ' ἐνός ὡς ἀπαραίτητον ὄρον τῆς συγγραφῆς μας ἀναγνωρίζομεν τὴν ἀνάγκην τοῦ να ἐκθέσωμεν τὸ οὐσιωδέστερον ἐμπεριεχόμενον ἐνός ἐκάστου τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀμιγῆς καὶ ἀνόθευτον, οἷον ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν του, μηδὲν τι ὑποκειμενικὸν παρενεύροντες, ἀφ' ἐτέρου ὁμῶς δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τῆς πιστῆς ταύτης καὶ ἀφελοῦς ἐκθέσεως ἀπλὴν συσσώρευσιν ὑλικοῦ ἀνεπεξεργάστου, ἢ ὡς ἀπὸ ταύτομάτου συλλογὴν ἀργῶν καὶ ἀσυναρτήτων φιλοσοφημάτων, διότι τοιαύτη μέθοδος ἀντίκειται εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ προσεπιβάλλομεν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου ὑπαγορευόμενον ἀπαραίτητον καθῆκον τοῦ να ἐννοήσωμεν τὸ σημαίνόμενον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν ζωογόνον δύναμιν τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀναπτύξεως· ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ὀφείλομεν να ἐκθέσωμεν εἰς φῶς τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἀνόργανον αὐτῆς κίνησιν ἥτοι τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τῶν ἀξιολογωτέρων Φιλοσοφικῶν συστημάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἀλληλουχίαν, καὶ τὴν κανονικότητα τῆς πορείας, ἣν ἡ Ἱστορία τῆς διανοίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ ἀνέκαθεν διεχάραξε· διότι ὅχι μόνον καθόλου αἱ διάφοροι περίοδοι τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀντιστοιχοῦσι καὶ συναρμολογοῦνται πρὸ τὴν σχετικὴν κατάστασιν τοῦ πολιτικοῦ βίου, τῆς καλλιτεχνίας, τῆς θρησκείας καὶ τῆς γενικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ἐν αὐτῇ τῇ πληθύνει τῶν Ἑλληνικῶν συστημάτων, ἐνθα ἢ ἐπιπολαιότης ἄλλο τι δὲν ἐνορᾷ εἰμὴ ἀδιάλειπτον μεταβολὴν θεωριῶν, εἰμὴ θέσιν καὶ ἄρσιν ἀντιμαχομένων δογμάτων, ὃ ἐταστικὸς νοῦς ἀνευρίσκει διαδοχικὰ στάδια, ἅτινα διατρέχουσα ἢ φιλοσοφικὴ ἰδέα τείνει ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ τέλος της, εἰς διαυγῆ καὶ καθαρὰν συνείδησιν ἑαυτῆς καὶ τῶν στιγμῶν της, ἀνευρίσκει προοδευτικὴν τινὰ ἀνά-

πτυξιν, βαθμιαίαν καὶ κανονικὴν πρόβασιν πρὸς ἐκπλήρωσιν μιᾶς τῶν ὑπερτάτων ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτίων καὶ πρὸς ἀναγωγὴν τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν σχετικῶν φαινομένων εἰς τοὺς καθολικοὺς νόμους τῆς ἀπολύτου νοήσεως.

Ὅθεν ἐμπειρία καὶ θεωρία, ἀκριβὴς τῶν γεγονότων ἔκθεσις καὶ συναρμολογία αὐτῶν καὶ συνάφεια, εὖστοχος τῆς ἱστορικῆς ὕλης ἐκλογή, συνάμα δὲ καὶ ἐπεξεργασία αὐτῆς καὶ ὀργανικὴ ἀνάπτυξις, ἰδοὺ ὁ διττὸς σκοπὸς ὁ ἐπιδιωκόμενος εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἐν λόγῳ πονήματος, ἰδοὺ οἱ δύο ἀναγκαστοὶ ὄροι, εἰς ὧν τὴν ἐκπλήρωσιν ὀφείλει νὰ ἐπισπεύδῃ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἐποχὴν πᾶς ὁ ἐπιχειρῶν νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν οἰουδήποτε εἴδους μάλιστα δὲ τὴν τῶν Φιλοσοφικῶν συστημάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἄλλ' εἶναι παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον ὅτι οἱ κατ' ἐξοχὴν τὸν κλάδον τοῦτον τελεσφόρως καλλιεργήσαντες καὶ οἱ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας ἐπὶ πλέον τῶν ἄλλων εἰσελάσαντες καὶ τῶν θείων αὐτῆς διδασμάτων διερμηνευταὶ καὶ ὑποφῆται γενόμενοι εἶναι οἱ ἐπὶ πολυπραγείᾳ καὶ βαθύτητι διακρινόμενοι σοφοὶ Γερμανοί, οἵτινες καὶ κατ' ἐξοχὴν δικαιουῦνται νὰ ἐγκαυχῶνται ὡς οἱ γνήσιοι κληρονόμοι τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Τούτων λοιπὸν τῶν ἀκαμάτων ἀροτήρων τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας τὰ ἴχνη καὶ ἡμεῖς παρακολουθοῦντες τὸ κατὰ δύναμιν, ἐλάβομεν ὡς κανόνα καὶ ὁδηγὸν εἰς τὴν ἐκπόνησιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς πραγματείας ταύτης τὴν χορείαν τῶν διασημοτέρων Γερμανῶν ἱστοριογράφων τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, πρὸ πάντων δὲ τὸ πόνημα τοῦ E. Zeller ἐπιγραφόμενον «Ἡ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων» ὅπερ βεβαίως προέχει πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἐκδοθέντων κατὰ τε τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐξιστορουμένων φιλοσοφημάτων οὐχ ἦττον ἢ καὶ κατὰ τὴν τῶν ἐννοιῶν εὐκρινῆ καὶ διηρθρωμένην ἔκφρασιν.

Πλὴν πόρρω ἀπέχοντες τοῦ ν' ἀπονεύμεν καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀξίωσιν εἰς ὅ,τι προσωπικὸν καὶ ἴδιον ἐνδεχομένως συγκατεβλήθη πρὸς ἀπαρτεσμὸν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ προκειμένου ἔργου, οὐδὲν ἄλλο τι ἐπιζητοῦμεν, οὐδὲν ἄλλο τι ἐπισπεύδομεν διὰ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ εἰμὴ ὅπως ἐγχαράξωμεν εἰς τὰς καρδίας τῆς Πατρίου ἡμῶν Νεολαίας τὴν ἐπίζηλον ταύτην καὶ ἀπροσμάχητον ἀλήθειαν, ὅτι ὅσα σπουδαιότερον ἐπιδιδόμεθα εἰς τὴν μελέτην τῶν προγονικῶν ἡμῶν συγγραμμάτων, ὅσον ἀνδρικώτερον ἐκπαιδευόμεθα εἰς τὰ προϊόντα τῆς μεγελοφυΐας τῶν ἀρυόμενοι τὸν ἀκένωτον αὐτῶν πλοῦτον, τοσούτω ἐντονώτερον συνεχίζομεν τὴν ταυτότητα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν συνειδήσεως καὶ τοσούτω ἀγνότερον ἐμφορούμεθα τῶν ἐμβριθῶν φρονημάτων τοῦ ἀκραιφνοῦς Ἑλληνισμοῦ, μεταρσιούμενοι ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τῆς χθαμαλῆς σφαίρας ἐν ἣ κατέχει τὸν ἀνθρώπον πεπεδημένον ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἡ κουφόνοια.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ἡ φιλοσοφία εἶναι βεβαίως ὁ ἔπαρκος βαθμὸς τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, εἶναι ἡ ἐσχάτη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· διότι ἐκάστη μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ὁρμωμένη ἐκ τινος δεδομένου ἀντικειμένου ἐξετάζει αὐτὸ ὑπὸ τὰς διαφόρους τοῦ ἀπόψεως, ἀνελίττει τὰς ἐν αὐτῷ ἐγκρυπτομένας ἐννοίας, καὶ τὰς συναρμολογεῖ εἰς κανονικόν τι καὶ ἐνόργανον σύστημα, πλὴν οὐδὲ ὅπως ἀνησυχεῖ ὅπως ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν, τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γένεσιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς, λαμβάνουσα αὐτὸ ὡς προϋποτιθέμενον καὶ ὁμολογούμενον. Οὕτω π. χ. ὁ φυσιοδίφης μεταχειρίζεται τὰς ἐννοίας τῆς αἰτίας τῆς δυνάμεως, τῆς σκοπιμότητος, κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχὴν τῆς σημασίας των, μηδὲ ὅπως διστάζων ἂν αἱ ἐννοιαὶ αὗται ἔχωνται ἐπιστημονικῆς ἀληθείας καὶ ὀρθότητος· ὁ νομολόγος προϋποθέτει τὴν ἰδιοκτησίαν· καὶ πρὸς μὲν τὸ ἀστικὸν δίκαιον κανονίζει τὰ ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας δικαιώματα, κατὰ δὲ τὸ ποινικὸν ἐπιβάλλει ποινὰς κατὰ τῶν παραβιαζόντων αὐτὴν· ἂν ὅμως ἡ ἰδιοκτησία ᾖ ἄλογος, ἂν ἡ ἰδιοκτησία ᾖ ἢ ὄχι κλοπή, τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπερβαίνει τὴν σφαιρὰν τοῦ νομολόγου. Ἀπεναντίας ὅμως ὁ φιλόσοφος οὐδὲν τι παραδέχεται ἀβασανίστως, καὶ ὡς ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλ' ὑποβάλλει τὰ πάντα ὑπὸ τὴν σμίλην τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἀναλύσεως, δίδει λόγον τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ γνώσεων, καὶ οὐδὲν τι ἀναγνωρίζει κῦρος ὑπέρτερον τοῦ καθυροῦ λόγου καὶ τῆς νοήσεως. "Ὅθεν κατὰ τὸν ἀριστοτελικὸν ὀρισμὸν, ἡ φιλοσοφία ἀσχολεῖται περὶ τὰ πρῶτα αἷτια καὶ τὰς ἀρχὰς (Μετ. Α'. 1,25) εἶναι ἐπιστήμη ἢ τῶν πρῶτων ἀρχῶν καὶ αἰτίων θεωρητικὴ. (αὐτόθ. Α' 2,14).

Αὕτη λοιπὸν ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐφελ-

κύση τὴν περιέργειαν, καὶ νὰ ἐπιστήσῃ συντόμως τὴν προσοχὴν καὶ τὰς μελέτας τῶν εἴτε ἀρχαίων εἴτε νεωτέρων μεγάλων ἔθνων ὅσα προωρίσθησαν νὰ προπορευθῶσι καὶ νὰ χειραγωγήσωσι τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ τὴν ὁδὸν τοῦ ἐξευγενισμοῦ καὶ τῆς ἐκπολιτεύσεως. Ἄλλ' εἶναι οὐχ ἥττον ἀλήθειαι, κοινῇ πρὸς πάντων ὁμολογουμένη (ἦν καὶ ἡμεῖς ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνοντες, διαθρυπτόμεθα ὑπὸ ἐθνικῆς φιλοτιμίας) ὅτι μόνον τὸ ἐλληνικὸν κατὰ προτίμησιν παντὸς ἑτέρου, ἀνέπτυξε τεράστιον φιλοσοφικὴν λεπτότητα, κατέστη γόνιμον ποικίλων καὶ παντοδαπῶν συστημάτων, ὧν ἕκαστον προσέθηκε νέον τι στοιχεῖον εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος, καὶ ἀνέδειξε χορείαν ὀλόκληρον μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν, ὧν τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἔτι καὶ νῦν προΐστανται ὡς κανόνες καὶ πρότυπα πάσης περαιτέρω προόδου καὶ τελειοποιήσεως. Ὅθεν προτιθέμενοι νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, ἧς ἡ μελέτη καθίσταται εἰς ἄκρον περισπούδαστος ἡμῖν μάλιστα τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι, κατὰ διπλοῦν λόγον θεωρουμένη οὐ μόνον ὡς οὐσιῶδες προσφυές μέσον παιδείας καὶ διανοητικῆς ἀκονήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς τιμαλφές κληροδότημα τῆς προγονικῆς ἡμῶν σοφίας, ἐφ' ᾧ δικαίως σεμνυνόμεθα, ἀνάγκη πρὶν ἢ ἐπιληθῶμεν τοῦ προκειμένου θέματος, πρὸς εὐχερεστέραν τῆς ὕλης ἐπεξεργασίαν καὶ διάπλασιν, καὶ πρὸς εὐσύνοπτον τῆς τοῦ ὅλου οἰκονομίας σκόπησιν, νὰ προτάξωμεν εἰσαγωγικὰς τινὰς θεωρίας καταδεικνυούσας τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου ὑπαγορευομένην ἀνάγκην τῆς διακεκριμένης εἰς περιόδους καὶ τμήματα διαιρέσεως τοῦ ἡμετέρου πονήματος.

Ἴνα δὲ αὕτη ἡ εἰς περιόδους διαίρεσις μὴ ᾗ ὑποκειμενικὴ καὶ αὐθαίρετος, ἀλλ' ἐκπηγάζῃ ἐξ ἀντικειμενικῶν λόγων αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀντικειμένου, αὐτῆς τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὡς γνώμονα τὸ ἀναμφίλεκτον τοῦτο γεγονός, ὅτι ὄχι μόνον διάφορα ἄτομα, ἀλλὰ καὶ διάφοροι ἐποχαὶ ἔχουσι διάφορον χαρακτῆρα, ὅτι ἡ Ἱστορία καθόλου ἀφοῦ ἐπὶ βραχὺ ἢ μακρὸν χρόνου διάστημα εὐθυπορήσῃ κατὰ τινὰ προσδιωρισμένην διεύθυνσιν, αἴφνης ἀνακάμπουσα τρέπεται ἄλλην ὁδόν. Ἡ εὐθυπορία λοιπὸν αὕτη ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα ἱστορικῆς τινος περιόδου. Ἐπομένως δὲ αἱ περίοδοι τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ὀφείλουσι νὰ ἀντιστοιχῶσιν εἰς τὰς διαφόρους φάσεις καὶ μετατροπὰς τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ ἐπικρατουσῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν αἵτινες ἀποκαθαίρονται ἀπὸ πάσης ἐξωτερικότητος, ἀνάγονται ὑπὸ τὴν ἀπλουστέραν μορφήν τοῦ νοήματος, καὶ διερμηνεύονται ἐν γνώσει καὶ μετ' εὐκρινείας ὑπὸ τῶν ἐκπροσωπούντων αὐτὰς συγχρόνων μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν.

Ὅθεν ὡς ἐκ τῶν προεκτεθεισῶν σκέψεων ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Φιλοσοφίας δύναται προσφυῶς νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς περιόδους.

1. Καὶ ἡ μὲν πρώτη περίοδος ἀπαρτίζει τὴν προσωκράτειον Φιλοσοφίαν χαρακτηριζομένη διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τούτου, ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ἀποκλειστικῶς ἀσχολεῖται περὶ τὴν φύσιν ἢ τὸν φαινομενικὸν κόσμον. Εὐκόλως δὲ κατανοοῦμεν τὸν λόγον τῆς τοιαύτης ἐρεύνης, εἰάν ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐφιστᾷ τὸ πρῶτον τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ αἰσθητικὰ ἀντικείμενα διότι ὑπὸ τούτων περιστοιχεῖται, διότι ἐν τῷ μέσῳ τούτων ζῆ καὶ στρέφεται. Τὸ κοινὸν ὅθεν χαρακτηριστικὸν τῶν Φιλοσόφων τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὅτι ζητοῦσι τὰ περὶ τὴν φύσιν, ὅτι ἐπιδιώκουσι πρωτίστην τινὰ ἀρχὴν τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἧτις ὅμως ἐξελέγχεται ἐλλειμματώδης, ἐφ' ὅσον ἐμπερικλείονται ἐντὸς στενοῦ κύκλου παρατηρήσεων, ἐφ' ὅσον ὁρμῶνται ἐξ ἀτελῶν καὶ ἀνεπαρκῶν διδομένων. Συγκεφαλαιουμένων ὅθεν εἰς βραχείας προτάσεις τῶν διδασκαλιῶν ἐνὸς ἐκάστου τῶν φιλοσόφων τῆς περιόδου ταύτης, ἡ μὲν φιλοσοφία τοῦ Θάλητος ἀνάγεται εἰς τὸ· τὰ πάντα σύγκεινται ἐξ ὕδατος· ἡ δὲ Πυθαγόρειος εἰς τὸ τὰ πάντα εἶναι ἀριθμός· ἡ δὲ ἑλεατική ἐπὶ τέλους εἰς τὴν πρότασιν, μόνον τὸ ἐν ἢ τὸ ἀμετάβλητον ὄν ἐστίν.

2. Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία οὔσα τὸ πρῶτον φιλοσοφία τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, τῆς ἀντικειμενικότητος, μεταβάλλει κατόπιν χαρακτηριστῆρα καὶ διεύθυνσιν μετασκευαζομένη εἰς φιλοσοφίαν τῆς διανοίας, τῆς ὑποκειμενικότητος. Ἡ δευτέρα δ' αὕτη περίοδος ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τριῶν μεγάλων διανοητικῶν φιλοσόφων τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων μεγάλων διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος, πρῶτος ὁ Σωκράτης ἐκήρυξεν ὅτι ἡ διάνοια πρέπει νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς ἑαυτήν, ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου της, ὅτι πρέπει νὰ λάβῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν ἀφετηρίαν της, καὶ ὅτι δύναται μὲν νὰ προβῆ ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ νὰ τείνῃ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ παντός, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἀναπόδραστον ὄρον τοῦ νὰ γινώσκῃ πρῶτον αὐτὴ ἑαυτήν, ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ ἔχῃ τὴν συνείδησιν ὅτι ἵνα φιλοσοφήσῃ περὶ τινος ἀντικειμένου, ἀνάγκη νὰ προηγηθῇ ἡ γνῶσις τοῦ λόγου καὶ τῆς οὐσίας του, ἧτις εἶναι ἀληθῆς καὶ πραγματικὴ γνῶσις. Ὑπὸ τῆς Σωκρατικῆς λοιπὸν ταύτης ἀρχῆς καθοδηγούμενος ὁ Πλάτων ἐφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ λόγος καὶ ἡ ἐννοία εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια πάντων τῶν ὑπαρχόντων πραγμάτων, εἶναι τὸ μόνον ἀληθινὸν ὄν, ἡ πραγματικότης τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου. Καὶ ἐκ τῆς θεμελιώδους ταύτης θεωρίας ὁρμώμενος ἐθεσεν εἰς τὸ σύστημά του τὰς βάσεις τῆς φιλοσοφικῆς ἰδεολογίας. Τέλος δὲ ὁ Ἀριστοτέλης καίτοι παραδεχόμενος τὴν Πλατωνικὴν ταύτην ἀρχὴν, ὅτι ἡ ἰδέα, ὁ λόγος, εἶναι ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων, καίτοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς μετὰ τοῦ Πλάτωνος βάσεως στηριζόμενος διαφωνεῖ ὅμως πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς τῆς ἰδέας πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν πραγματικό-

τητα· διότι ἐνῶ ὁ Πλάτων ἀνατίθησι τὴν ἰδέαν πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἐνῶ θεωρεῖ τὰς γενικὰς ἐννοίας ὡς εἶδη αὐτὰ καθ' αὐτά, ὡς τὸ ὄντως ὄν, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν χωριζόμενα πράγματα ὡς ἀτελῆ ὁμοιώματα, ὡς ἀπλᾶ φαινόμενα, ὡς τὸ μὴ ὄν, ἀπεναντίας ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν ἰδέαν ὡς τὴν ἐνεργοποιὸν τῆς ὕλης ἀρχήν, ἣτις πραγματοποιεῖται καὶ εἰδικεύεται εἰς τὴν πληθὺν τῶν φαινομένων τοῦ ὄρατου κόσμου, ἐπομένως δὲ δὲν πρέπει νὰ ἐκλαβάνηται ἡ ἰδέα ὡς τι χωριστὸν καὶ ἀντίθετον, ἀλλ' ὡς ἔμμονος καὶ ζωογονοῦσα ψυχὴ τῆς πραγματικότητος.

3. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη διακόπτεται ἡ σειρά αὕτη τῆς ἀναπτύξεως, ἣν διαδέχεται νέος τρόπος ἐρεύνης, νέα μορφή τῆς φιλοσοφίας. Τὰ τῆς τρίτης ταύτης περιόδου συστήματα διακρίνοντες τῶν τῆς προηγουμένης περιόδου, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται ἤδη περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς γνώσεως τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, δὲν πρόκειται οὔτε περὶ τῶν εἰδῶν αὐτῶν καθ' ἑαυτά, οὔτε περὶ τῆς πρὸς τὴν ὕλην σχέσεως αὐτῶν καὶ ἐνεργείας, ἀλλὰ μάλιστα πρὸ πάντων ζητεῖται τίς ὁ κανὼν, τί τὸ κριτήριον τοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἐκ τῶν τριῶν κυριωδεστέρων μερῶν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἦτοι τῆς διαλεκτικῆς, τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, ἡ τελευταία κατ' ἐξοχὴν ἐπασχολεῖ τοὺς φιλοσόφους τῆς περιόδου ταύτης, ἦτοι τοὺς Στωϊκοὺς, τοὺς Ἐπικουρείους καὶ τοὺς Σκεπτικούς· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἠθικὴ μεταβάλλει ὄψιν, καλλιεργουμένη οὐχὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, οἷος ἐν τῷ παρελθόντι ἐπεδιώκετο· διότι ἐνῶ πρότερον ἡ ἠθικὴ συνεταυτίζετο μετὰ τῆς πολιτικῆς, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ὠρίζετο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ζῶον πολιτικόν, ὀφείλον νὰ ζῆ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ὑπὲρ τῆς πολιτείας· κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὡς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἠθικότητος ἡ ἀπόλυτος ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ἡ αὐτάρχεια τοῦ ἀτόμου μηδεμίαν ἀνάγκην ἔχοντας μήτε πατρίδος, μήτε οἰκείων, μήτε φίλων, μηδὲ καὶ αὐτῶν τῶν θεῶν. Ὅθεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, ἡ ἀφηρημένη καὶ ἀποκλειστικὴ ὑποκειμενικότης ἀποτελεῖ τὸν κοινὸν χαρακτῆρα καὶ τῶν τριῶν σχολῶν τῆς ἐν λόγῳ περιόδου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ νεοπλατωνισμὸς ἐξεταζόμενος κατὰ τὰς ἐνδομύχους αὐτοῦ σχέσεις πρὸς τὸν σκεπτισμὸν ἀποδείκνυται συμμετέχων τοῦ κοινοῦ τούτου χαρακτῆρος καὶ γνωρίσματος, τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν λυσιτελέστερον νὰ συγκατατάξωμεν καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν προκατόχων του ἢ ν' ἀνοίξωμεν χάριν αὐτοῦ νέαν περίοδον ἀφορῶντες εἰς τὴν εἰδικότητα τοῦ συστήματος καὶ εἰς τὸ ἰδιοφυὲς πρωτοτύπων τινῶν θεωριῶν του. Καὶ τῶντι ὁ σκεπτισμὸς ἀνκιστῶν τὸν Ἐπικουρισμὸν διὰ τοῦ Στωϊκισμοῦ, ἢ τ' ἀνάπαλιν, ἀρνεῖται πᾶσαν ἀντικειμενικὴν γνῶσιν, θέτει φραγμὸν ἀνυπέρβλητον μεταξὺ τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, καὶ καταδικάζει τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν νὰ μένη εἰς τὴν ἀταραξίαν, εἰς τὴν

ἀπόλυτον ἀποχὴν πάσης κρίσεως, πάσης καταφάσεως, εἰς τὴν ἀκίνη-
 σίαν καὶ ἀδράνειαν. Τοῦτο δὲ τὸ ἀρνητικὸν ἐξαγόμενον τοῦ σκεπτι-
 σμοῦ παραδεχόμενος καὶ ὁ Νεοπλατωνισμὸς, καὶ συνωδᾶ πρὸς ἐκεῖ-
 νον προὔποθέτων ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς διανοίας δὲν δύναται νὰ φθά-
 σῃ τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ τῆς προὔθεσεως ταύτης ἀνεγείρει τὴν ἰδίαν
 αὐτοῦ ἀρχὴν, ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς δι' ἧς δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ φθάσῃ
 εἰς τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὸ θεῖον, εἶναι ἡ τῆς ἐκστάσεως καὶ τῆς ἀπο-
 καλύψεως. Ὁ μὲν σκεπτισμὸς ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦ-
 μα οὐδεμίαν κέκτηται ἐν ἑαυτῷ ἀλήθειαν· ὁ δὲ Νεοπλατωνισμὸς
 συμπεραίνει ἐντεῦθεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ οὐδόλως κέκτηται ἐν
 ἑαυτῷ τὴν ἀλήθειαν, ἄρα κέκτηται αὐτὴν ἐκτὸς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κό-
 σμου, εἰς τὴν ἀδυνατῶν νὰ φθάσῃ διὰ τῆς διανοίας τὴν ἐπιτυχάνει
 διὰ τινος ἀμέσου ἐποπτείας, διὰ τῆς ἐκστάσεως, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος
 ἀπ' εὐθείας συνεννοῦται μετὰ τοῦ ὑπερκοσμίου ὄντος, μετὰ τῆς ἀπο-
 λύτου θείας οὐσίας καὶ ἐνότητος.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΕΙΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Διαίρεσις τῆς προσωκρατείου φιλοσοφίας.

Ἡ προσωκράτειος φιλοσοφία σύγκειται ἐκ τριῶν σχεδὸν συγχρόνων
 φιλοσοφικῶν Σχολῶν. Αὗται δὲ εἰσὶν ἡ Ἰωνικὴ, ἡ Πυθαγόρειος καὶ
 ἡ Ἐλεατικὴ. Καίτοι δὲ συμφωνοῦσαι πρὸς ἀλλήλας, ἐφ' ὅσον κοινῶς
 ἀπασαι ἀπευθύνουσι τὰς ἐρεῦνας τῶν ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν πραγ-
 μάτων, ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ παντός, διακρίνονται
 ὁμῶς ἐφ' ὅσον ἐκάστη αὐτῶν προσδιορίζει κατὰ διάφορον τρόπον τὴν
 οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἡ μὲν Ἰωνικὴ ἀνευρίσκει
 ταύτην εἰς αἰσθητὴν τινα ὕλην, ἐξ ἧς τὰ πάντα παρήχθησαν· ἡ δὲ
 Πυθαγόρειος εἰς τι διάμεσον μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ·
 μεταξὺ τοῦ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ, εἰς τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸ μέτρον
 καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆς τῶν ὄντων κινήσεως. Τέλος δὲ ἡ Ἐλεατικὴ
 εἰς τὸ ὑπὸ τὴν φαινομενικὴν διάκρισιν καὶ ποικιλίαν τῶν πραγμάτων
 ὑπάρχον ἐν παντοῦ καὶ πάντοτε ταῦτόν καὶ ἀμετάβλητον. Μεταξὺ
 ὅθεν τῶν τριῶν τούτων Σχολῶν παρατηρεῖται βαθμιαία τις πρόοδος
 καὶ ἀνάβασις ἀπὸ τοῦ ἀτελεστεροῦ ἐπὶ τὸ τελειότερον, ἀπὸ τοῦ πα-
 χυλοῦ στοιχείου τοῦ ἐνύλου καὶ αἰσθητοῦ ἐπὶ τὸ ἀπλούτερον τοῦ νοη-

τοῦ καὶ μᾶλλον μεταφυσικοῦ. Ἀλλὰ καὶ μεταξύ αὐτῶν τῶν συστημάτων τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς διακρίνονται κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Μετ. 1. 3, 16) δύο διευθύνσεις διότι οἱ μὲν ἀρχαιότεροι Ἴωνες ἀνεζήτησαν κυρίως τὴν ὕλην, ἢ τὸ ὑποκείμενον, ἤτοι τὴν ἀρχικὴν οὐσίαν, ἐξ ἧς συνίστανται τὰ πράγματα, οἱ δὲ νεώτεροι τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ἤτοι τὰς ποιητικὰς αἰτίας ὑφ' ὧν ἐκεῖνα παράγονται, τὸν λόγον δι' ὃν γίνονται καὶ ἀπόλλυνται. Κατὰ τὴν Ἀριστοτελικὴν λοιπὸν ταύτην διάκρισιν διαιροῦμεν τὴν Ἰωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς συστήματα τῆς οὐσίας τῆς πρώτης ὕλης (Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, καὶ Ἀναξίμενης) καὶ εἰς συστήματα τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος (Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς, Δημόκριτος καὶ Ἀναξαγόρας).

ΘΑΛΗΣ

Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἐγεννήθη κατὰ τὸ 640 π. Χ. καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 550 π. Χ. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀνεκδότων τῶν περὶ αὐτοῦ ἀναφερομένων συνάγεται ὅτι διεκρίθη μεταξύ τῶν συμπολιτῶν του διὰ τε τὴν πρακτικὴν διάνοιαν καὶ τὴν πολιτικὴν του σύνεσιν. Ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ περὶ αὐτοῦ ὅτι κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀφήγησιν (Α' 75) ὅτε Κροῖσος ὁ βασιλεὺς τῶν Λυδῶν ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Κύρου, καὶ ἠπόρει πῶς νὰ διαβῇ ὁ στρατός του τὸν Ἄλυν ποταμὸν, ὁ Θαλῆς ἀνοίξας βαθεῖαν διώρυγα σεληνοειδῆ, καὶ ἐκτρέψας τὸν ποταμὸν ἐντὸς αὐτῆς ἐκ τοῦ πρώτου ρεύματος, τὸν κατέστησε διαβατόν. Πρὸς δὲ ἀναφέρει ὁ Διογένης (Α' 25) ὅτι ἀπέτρεψε τοὺς συμπατριώτας του Μιλησίους νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ Κροίσου ἐκστρατεύσαντος κατὰ τοῦ Κύρου· καὶ ὅτι ἀκολούθως μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Κροίσου ὑποδουλωθέντων τῶν ἄλλων Ἴωνων ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόνοι οἱ Μιλήσιοι διετέλεσαν ἀνεξάρτητοι. Ὁ αὐτὸς δὲ οὗτος συγγραφεὺς διηγεῖται (Α' 23) ὅτι πρωῖμως ἀποσυρθεὶς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐνησχολήθη περὶ τὴν ἐπιστήμην.

Ὅχι μόνον οὐδὲν σώζεται σύγγραμμα τοῦ Θάλητος, ἀλλ' εἶναι καὶ ἄγνωστον ἂν συνέταξε τοιοῦτό τι. Μόνον Διογένης ὁ Λαέρτιος (1, 23, 34-35) μνημονεῖει διακοσίους στίχους περὶ Ἀστρονομίας καὶ τινα ἀποφθέγματα.

Τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἡ κυριωδέστερα πηγὴ ἐξ ἧς δυνάμεθα κατ' ἐξοχὴν ν' ἀρυσθῶμεν πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων τούτων φιλοσόφων. Λαλῶν περὶ τοῦ Θάλητος λέγει ὅτι ὁ φιλόσοφος οὗτος δι᾿ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ πάντα εἰσὶν ἐξ ὕδατος, ὅτι τὸ ὕδωρ εἶναι ἡ πρώτη ὕλη καὶ οὐσία τῶν πραγμάτων.

Σημειωτέον δὲ ὅτι περὶ τοῦ Θάλητος ἄλλο τι δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ μόνον τὸ δόγμα του, ὅτι τὸ ὕδωρ εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ παντός. Ἀλ-

λά πῶς τὸ ἀπεδείκνυε, καὶ πῶς ἐντεῦθεν προέβαινε εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν καθ' ἕκαστα, περὶ τούτου σιγᾶ ἢ παράδοσις. Ἴσως, παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Θαλῆς ὠδηγήθη εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἐκ τοῦ ὅτι πᾶσα τροφή εἶναι ὑγρά, καὶ ὅτι τὸ θερμὸν γεννᾶται ἐκ τοῦ ὑγροῦ καὶ ἐκ τούτου διατηρεῖται ἡ ζωτικὴ δύναμις. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονήσωμεν ὅτι αἱ παρατηρήσεις αὗται δὲν εἶναι λόγοι, ἐφ' ὧν ὁ Θαλῆς βασιζει τὴν ἀρχὴν του, ἀλλ' εἰκασίαι αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἄλλ' ὁ Θαλῆς ὑποθέτων ὡς ἀρχὴν τοῦ παντός τὸ ὕδωρ, ἐξέφραζε κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ αὐτοῦ Ἀριστοτέλους (Μ. Α. 3) τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν Ἑλλήνων παράδοσιν δοξαζόντων ὅτι ὁ Ὠκεανὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν πραγμάτων (Ἰλ. 14. 246) ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Ἡ πρότασις τοῦ Θαλήτος ὅτι τὸ ὕδωρ ἐστὶν ἡ ἀρχή, τὸ ἀπόλυτον, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς προανάκρουσμα ἢ ἔναρξις φιλοσοφίας, διότι ὁ ἐκφέρων ταύτην φιλόσοφος σύνοιδεν ὅτι μία εἶναι ἡ οὐσία, ἐν εἶναι τὸ ἀληθές, τὸ καθ' ἑαυτὸ ὄν, τὸ γενικόν. Καὶ τρώντι ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν οἱ ἄνθρωποι ἔζων ἐμβεβυθισμένοι ἐν ταῖς αἰσθητικαῖς παραστάσεσι, καθ' ἣν ἐπίστευον τὸν ἥλιον, τὰ ὄρη, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τοὺς ποταμοὺς ὡς αὐθυπάρκτους δυνάμεις, λατρεύοντες αὐτοὺς ὡς θεούς, ἀπητεῖτο βεβαίως μεγάλη ἰσχὺς πνεύματος, ὅπως μεταρσιούμενον ἐκ τῆς ἀπείρου ταύτης πληθύος τῶν παραστάσεων ἐννοήσῃ ὅτι τὸ ἀληθές εἶναι ἀπλῆ οὐσία, τὸ ἔμμονον γενικόν, ὅπερ οὔτε γίνεται, οὔτε ἀπόλλυται, ἐνῶ πάντα τὰ ἄλλα ἀλλοιοῦνται καὶ μεταβάλλονται.

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ

Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος ἐγεννήθη κατὰ τὸ 611 π.Χ. ἐπομένως 30 περίπου ἔτη νεώτερος τοῦ Θαλήτος, οὔτινος μαθητῆς ἐγένετο (ἀκουστής, ἀκροατής, ἐταῖρος). Λέγεται ὅτι διέτριψεν εἰς τὴν Σάμον παρὰ Πολυκράτει τῷ τυράννῳ, ἐνθα συνῆσαν ὅτε Πυθαγόρας καὶ ὁ Ἀνακρέων. Πρῶτος ὁ Ἀναξίμανδρος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐξέθηκε γραπτὴν τὴν διδασκαλίαν του ἧς τινος δὲν διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς εἰμὴ ὀλίγιστα λείψανα. Ἴδου δὲ κατὰ τί ὑπερέβη τὸν διδάσκαλόν αὐτοῦ Θαλήτα.

Τὴν πρώτην οὐσίαν πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ὁποίας πρῶτος μετεχειρίσθη τὸν φιλοσοφικὸν ὄρον ἀρχὴν (1) χαρακτηρίζει ὡς τὸ ἀπειρον, τὸ ἀθάνατον, καὶ ἀνώλεθρον, ἐξ οὗ τὰ πάντα γίνονται, καὶ εἰς ὃ πάλιν ἐπαναστρέφουσιν. Ὅθεν ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ Ἀναξίμανδρου θεωρητέα ὡς

(1) Ἀναξίμανδρος ἀρχὴν τε καὶ στοιχεῖον εἶρηκε τῶν ὄντων τὸ ἀπειρον, πρῶτος τοῦτο τὸ ὄνομα κομίσας τῆς ἀρχῆς. (Σιμ. εἰς Ἀρ. Φυσ. φυλ. στ').

ανάπτυξις καὶ τελειοποιήσις τῆς τοῦ προκατόχου του Θάλητος, πρῶτον διότι ἐνῶ οὗτος ἔθεσεν ὡς ὑπόστασιν τῶν ὄντων ὠρισμένον τι στοιχεῖον, τὸ ὕδωρ, ὁ Ἀναξίμανδρος θέτει πρώτην τινὰ οὐσίαν ἄποιον, τὴν ἐν τόπῳ ἀπεριόριστον ὕλην· δεύτερον διότι ἐνῶ ἡ ἔνυλος ὑπόστασις τοῦ Θάλητος ἐλλείπει ζωῆς καὶ κινήσεως, ἀπεναντίας ἡ πρώτη οὐσία, τὸ ἄπειρον, παριστάνεται ὑπὸ τοῦ Ἀναξίμανδρου ὡς ἐμψυχος καὶ κινουμένη (1)· καὶ τρίτον διότι κατ' ἀντίθεσιν τοῦ Θάλητος ὁ μαθητῆς του κατέρχεται ὅπωςδῆποτε καὶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν καθ' ἕκαστα, ἀποπειρώμενος νὰ ἐκθέσῃ πῶς τὰ πεπερασμένα ὄντα παρήχθησαν ἐκ τῆς ἀπείρου οὐσίας, ἥτις διὰ τῆς αἰδίου κινήσεως ἐκκρίνει ἐξ ἑαυτῆς τὰς στοιχειώδεις ἐναντιότητας τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, τοῦ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, ἐξ ὧν ἐσχηματίσθη ὁ κόσμος. Ἀλλὰ τὸ ἄπειρον, κατὰ τὸν Ἀναξίμανδρον, εἶναι ἡ αἰτία οὐχὶ μόνον τῆς τῶν ὄντων γενέσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς φθορᾶς των, ἐφ' ὅσον πᾶν τὸ γεγεννημένον ἀπόλλυται αὐθις εἰς τὴν ἀρχέγονον οὐσίαν, καθάπερ ἐξάγεται ἐκ τινος ἀποσπάσματος ἐκ τοῦ συγγράμματός του μνημονευομένου ὑπὸ τοῦ Σιμπλικίου (2) « ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὐσι καὶ τὴν φθορὰν « εἰς ταῦτα γίνεσθαι κατὰ τὸ χρεῶν· διδόναι γὰρ αὐτὰ τίσιν καὶ δίκην ἀλλήλοις τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν. » Τίς δὲ ἡ διὰ τῆς ποιητικῆς ταύτης φράσεως περιβαλλομένη φιλοσοφικὴ ἔννοια; Τί μανθάνομεν ἐκ τοῦ ἀξιολόγου τούτου χωρίου; ὅτι πᾶν πεπερασμένον, ὠρισμένον ἐνυπόστατον ὄν δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ πρόσκαιρος διατάραξις τῆς ἐν τῷ ἀπείρῳ ἡρέμου τῶν ὄντων συνυπάρξεως, ἥτις πάλιν αἴρεται κατὰ τινὰ ἀναγκαῖον νόμον, ἐπανερχομένων τῶν πεπερασμένων ὄντων εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἀπείρου, καὶ ἀποβαλλόντων τὴν αὐθυπαρξίαν των, ἣν ἐπὶ βραχὺ τι μόνον διατηροῦσι. Ταύτην δὲ τὴν αὐθυπαρξίαν τῶν πεπερασμένων ὄντων ὁ συγγραφεὺς μεταφορικῶς ἀποκαλεῖ ἀρπαγμὸν καὶ ἀδικίαν, δι' ἣν ἕκαστα ἐν τῇ περιόδῳ αὐτῶν δέον νὰ ὑφίστανται τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν, φθειρόμενα καὶ ἐπαναστρέφοντα εἰς τὴν ἀρχικὴν οὐσίαν των. Ἐντεῦθεν οὖν ἔπεται ὅτι ἐν τῷ σύμπαντι ἐπικρατεῖ ἀδιάλειπτος ἐναλλαγὴ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἰς ἣν ἴσως ὀφείλεται ἡ εἰς τὸν Ἀναξίμανδρον ἀποδιδόμενη δοξασία περὶ ἀπειρίας κόσμων.

Ἡ ἐπίδοσις ὅθεν, ἣν ἡ φιλοσοφία ἔλαβε διὰ τοῦ Ἀναξίμανδρου συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι τὴν πρώτην ἀρχὴν, ἣν ὁ Θαλῆς ἔθεσεν εἰς τι αἰσθητικὸν στοιχεῖον, εἰς τὸ ὕδωρ, ὁ Ἀναξίμανδρος προσδιώρισεν ἀκριβέστερον ὡς τὴν ἐν τόπῳ ἀπέραντον ὕλην, ὡς τὴν ζῶσαν αἰτίαν τῶν φαινομένων.

(1) Περιέχειν ἅπαντα καὶ κυβερνᾷν καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ θεῖον. Ἄριστ. Φυσ. Γ. 4. Παραβ. Σιμπλ. εἰς τὰ φυσικ. φυλλ. στ'. Θ'.

(2) Σιμπλ. εἰς φυσ. φυλλ. στ'.